

6. Екологічні договірні відносини тяжіють до предмета екологічного права, оскільки реалізуються у всіх сферах його правового регулювання – в природоресурсних, в природоохоронних та антропоохоронних відносинах.

1. Выпханова Г.В. Правовые проблемы информационного обеспечения природопользования и охраны окружающей среды : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06 / Выпханова Галина Викторовна. – М., 2008. – 62 с.

2. Договір як універсальна правова конструкція : моногр. / [А.П. Гетьман, В.І. Борисова, О.П. Євсєєв та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. – Х. : Право, 2012. – 432 с.

3. Тихомиров Ю.А. Публичное право : учеб. / Ю.А. Тихомиров. – М.: Издательство «БЕК», 1995. – 485 с.

4. Тихомиров Ю.А. Публично-правовое регулирование: динамика сфер и методов / Ю.А. Тихомиров // Журнал рос. права. – 2001. – № 5. – С. 3–15.

5. Васильева М.И. Публичные интересы в экологическом праве : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06 / Васильева Мария Ивановна. – М., 2003. – 416 с

ВСЕОСЯЖНІСТЬ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ В РОЗБУДОВІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ І ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Клименко А.Л.

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри трудового та господарського права

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Зміна командно-адміністративної системи планування економіки на ринкову спричинила реформування всіх сфер життя в Україні. Поглиблення економічної реформи, насамперед, рівноправне існування різних форм власності, вільний вибір виду зайнятості, свобода підприємництва, лібералізація цін, регулювання оплати праці через тарифні угоди – усе

це створило принципово нову соціально-економічну ситуацію й зумовило потребу розроблення ефективного механізму соціального захисту населення. Зміни в соціальній царині пов'язані не лише з кардинальними перетвореннями в галузі економіки, й зумовлені об'єктивною необхідністю втілення в реальне поняття конституційного закріплення України як соціальної і правової держави [ст. 1 Основного Закону України].

Сьогодні вже на ідеологічному рівні визнано, що держава походить від людини й має турбуватися про неї. У цьому й виявляється сутність демократичної і правової держави, що передбачає не лише демократичні вибори представників державної влади й нормативне проголошення прав і свобод людини та громадянина. Інакше кажучи, формула соціальної держави є більш змістовною, а її мета – втілити демократичні цінності і права в повсякденне життя своїх громадян у природне буття соціуму. Більш складним є визначення взаємозв'язку і співвідношення ознак держави соціальної і правової. Треба наголосити, що найпоширенішим є підхід, згідно з яким соціальна держава розглядається як продукт еволюції правової [1, с.40]. Навіть хронологічно ідея останньої є первинною щодо соціальної держави. Поява концепції соціальної держави свідчить про виникнення нових рис, яких бракувало в ліберальній правової держави. У зв'язку із цим, варто згадати підхід, згідно з яким соціальна держава розглядалася як один з аспектів правової держави.[2, с. 584] У цьому контексті соціальна держава є новим етапом розвитку правової. В енциклопедичній літературі категорія «соціальна держава» фахівці визначають як сучасний тип демократичної державності, акцентуючи увагу на одній з важливих функцій держави – на її активному впливі на соціальну сферу життєдіяльності суспільства, здатності проводити ефективну соціальну політику в інтересах найширших верств населення [3, с.26]. У «Малій енциклопедії етнодержавознавства» у статті «Соціальна держава» стверджується, що це держава, яка послідовно провадить політику, спрямовану на захист прав людини [4]. Поняття соціальної держави у правовій науковій літературі справедливо пов'язується зі значною кількістю категорій, які, на думку вчених, мають як пряме відношення до концепції соціальної держави, так і прямий зв'язок з нею. Серед цих категорій найчастіше виділяють такі, як соціальна сфера, соціальні права, соціальна політика, соціальний захист, соціальні функції держави, соціальне забезпечення, соціальні послуги тощо. Усі вони тією чи іншою мірою мають зв'язок із соціальною державою, проте кожна з них у процесі її становлення й утвердження ви-

конус різну роль. Переважна більшість науковців, досліджуючи названу проблематику, концентрують свою увагу на одному або на декількох елементах, тісно пов'язаних із соціальною державою. Такий підхід, зокрема, є не виправданим як з позиції того, що решта важливих для розуміння сутності соціальної держави аспектів залишається, так би мовити, поза грою, так і з огляду на те, що дослідники в більшості випадків не показують існуючих між ними взаємозв'язків. Як результат – межі концепції соціальної держави залишаються чітко не визначеними. У той же час, очевидним є те, що так зване розкладання соціальної держави на низку елементів дозволяє виокремити ті, які є, так би мовити, визначальними для її функціонування, як, відповідно, й ті, від яких названа концепція, можливо, має бути звільнена. Н. В. Галіцинова вважає названий підхід правильним, оскільки імплементація останньої у сферу законодавства дозволить владі сконцентрувати свої зусилля на розв'язанні першочергових питань, які гальмують реальне втілення ідеї соціальної державності в життя [5, с.105]. Конституційне тлумачення поняття «соціальна держава» включає 2 основні напрямки його діяльності: перший – це загальна стратегія, що стосується будь-якого члена суспільства, тобто реалізація політики, спрямованої на створення умов, що гарантують гідне життя й вільний розвиток людини; другий – додаткові державні завдання щодо окремих груп і верств населення, тобто встановлення різних гарантій соціального захисту. Закріплення на конституційному рівні соціального захисту як елемента поняття соціальної держави, а також конституційного визнання права громадян на соціальний захист [ст. 46 Конституції України] об'єктивно викликає інтерес науковців у сфері права соціального забезпечення до цього феномена суспільного життя. Перш за все, потрібно виокремити ті елементи, які закладають підґрунтя концепції соціальної держави, тобто які є базовими для неї і знаходять свій прояв на рівні її теоретичного обґрунтування.

Ретельно вивчаючи наукову й навчальну літературу по праву соціального забезпечення, відзначимо той факт, що правову категорію «соціальне забезпечення» намагалися розкрити вчені радянські доби, вітчизняні й колеги з найближчого зарубіжжя колишнього Радянського союзу. Ще в радянські часи – в перші роки виокремлення права соціального забезпечення як окремої правової галузі, найбільш розгорнуто трактування поняття «соціальне забезпечення» запропонував у 1967 р. В. С. Андреев. Він розглядав його як сукупність певних соціально-економічних заходів, пов'язаних із забезпеченням матері й дитини, гро-

мадян у старості й у випадку непрацездатності, з медичним лікуванням та обслуговуванням як важливими засобами профілактики й відновлення їх працездатності [6, с.30–31].

Дослідженням вищезгаданого питання займалися такі радянські вчені, як В. О. Аралов, В. А. Ачаркан, Т. М. Кузьміна, Р. І.Іванова та багато інші, узагальнюючи у своїх роботах поняття соціального забезпечення. Напрошується висновок, що науковці розуміли це поняття як одну з правових форм матеріального забезпечення – у старості, при непрацездатності, в разі настання інвалідності, хвороби, втрати годувальника та в інших випадках, установлених законом.

Серед вітчизняних учених вивченням розглядуваного поняття займається С. М. Прилипка, який в своєму дисертаційному дослідженні зазначив: «Право соціального забезпечення – невід’ємна складова системи національного права. Основним завданням цієї галузі є регулювання суспільних відносин у сфері матеріального забезпечення і соціального обслуговування найбільш незахищених верств населення: пенсіонерів, інвалідів, громадян похилого віку, безробітних, хворих, самотніх громадян, сімей з дітьми, малозабезпечених сімей, громадян, постраждалих внаслідок техногенної катастрофи або стихійного лиха тощо» [7, с.43]. Б. І. Сташків у свою чергу, вважає, що соціальне забезпечення – це види й форми забезпечення матеріального, що надається на передбачених законом чи договором, умовах зі спеціально створених для цього фондів особам, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування [8, с. 25]. Н. Б. Болотіна, соціальне забезпечення сформулювала як організаційно-правову діяльність держави, а суть такої діяльності – як у намагання держави забезпечити матеріальні витрати особи, спричинені не будь-якими причинами, а саме такими обставинами, які у світовій практиці були згруповані й отримали спеціальну назву – соціальні ризики [9, с. 37–39].

Підсумовуючи запропоновані дефініції категорії «соціальне забезпечення» як за радянського періоду так і за сучасних умов в Україні та інших в країнах пострадянської епохи, погоджуюся, що правова конструкція «соціальне забезпечення як види й форми матеріального забезпечення» з точки зору юридичної техніки конкретизує спосіб перерозподілу коштів на соціальні видатки. Адже якщо йдеться про соціальне забезпечення громадян у випадку настання зумовлених законодавством юридичних фактів, держава забезпечує (гарантує) відповідні соціальні виплати й послуги [10,с.90].

1. Яковюк І. В. Соціальна держава: до визначення змісту поняття. Вісн. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2001. №3 (26). С. 40
2. Загальна теорія держави і права: Підруч. / За ред. М. В. Цвіка, О.В.Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
3. Яковюк І. В. Про обсяг поняття «соціальна держава» (на основі порівняльного аналізу моделей ФРН і України. Право України. 1998. № 11. С.26–28.
4. Лескова Л. Ф. Соціальний захист як необхідний елемент функціонування держави в умовах ринкової економіки. URL : <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/> (Дата звернення 20.02.2014).
5. Галіцина Н. В.Основоположні (теоретичні) засади концепції “соціальна держава”/ Н. В. Галіцина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – Вип. 10-1(1). – С. 105
6. Андреев В. С. Правовые проблемы социального обеспечения в СССР. Советское государство и право. 1967. № 2. С. 30–31.
7. Прилипко. С. М. Предмет права соціального забезпечення : автореф. дис. д-ра юрид. Наук. Харків, 2007. 43 с.
8. Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення. Право України. 2000. № 5. С. 24–26.
9. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. Право України. 2000. №4. С. 37–39.
10. Устинов С. О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. Юрид. наука і практика. 2011. № 2. С. 90-95.